

pri vzgoji natanko ozirati na spol, kajti mnogo tega, kar prija dečku, ne veljá za deklico, in obratno. Zato pravi Michelet, da teží nova deška vzgoja po tem, da organizuje produktivno tvorno silo in da ustvari delavca; dekliška vzgoja pa ima ustvariti harmonijo, religijo.

Kakor smo v prejšnjih razpravah opazovali razne pojave otroške individualnosti brez ozira na ta ali oni spol, tako bi mogli zdaj navajati raznih posebnosti, lastnih temu ali onemu spolu. Vender ne bi bilo tako razlikovanje posebne koristi, ker se individualnosti sploh ne dajo strogo razločiti po spolu. Kar smo rekli o moškem in o ženski o obče, to veljá v veliki meri za vse dóbe človeškega življenja, torej tudi za šolsko dóbo. Nekaj lastnij otroških pa je vender, ki se jako očevidno razlikujejo bodisi v dečku ali v deklici, bodisi od onih v poznejšem življenji, zato jih ne gre zamolčati.

Vsled svojega nagiba na samodelavnost se deček ne zadovoljuje s samimi stvarmi, temveč izkuša najti njih vzrok in se seznaniti z njihovimi posledicami. Njemu ni še zadosti, da posnema dejanja, temveč hoče samlastno proizvajati in s tem kazati svojo duševno moč. Ta samozavest ga sili, da izvršuje dejanja, katera mu pomorejo do veljave, do časti; pri tem pa se često ne ozira na vnanjost, s katerimi doseže ugled. Zato mora globočje misliti, in življenje mu je burnejše, nemirnejše. Ker teží po samodelavnosti, ovirajo ga mnogokdaj okoliščini, katerim se protíví ter jih uklone tudi z lastno nevarnostjo. Temu nasproti je deklica rahlejša, vender nečimurna; dopada se jej vnanjost, mir in lagotnost. Sposobna je torej za tiho domačinstvo, v katerem kaže ljubezen za red in zložnost. Njeno mišljenje se giblje najraje v konkretnih krogih, zato lažje obdrži; vender je njeno pojmovanje površno in nestanovitno. Mej tem ko postopa deček samozavestno ter zaupa največ le lastni sili, dekliško čustvovanje je rahlo in nežno, navadno zavisno od tuje individualnosti. Zato je deklico lažje voditi nego dečka, a tudi lažje užaliti, nego prvega.

Na vse to se je ozirati pri vzgoji dečka ali deklice. Pri dečkih postopaj strogo, smelo, brezpogojno; deklice vzgojaj previdno, a čvrsto. Deček naj postane močan na duhu in na telesu; vadi ga samostojnosti, srčnosti, odločnosti, zanimanja za občnost; uči ga, uveriti se iz razlogov — in podal mu bodeš trdno podlogo za bojevito življenje.

Deklico vadi miline in domačinstva, pobožnosti, čistosti, ponižnosti, prizanesljivosti, npravstvenosti itd. Vender ne loči popolnem strogo teh lastnosti niti pri dečku niti pri deklici; kajti nobena individualnost ni tako popolna, da bi jej ne prijala tudi ostala svojstva drugih bitij. Pobožnosti, npravstvenosti, odločnosti, zanimanja, miline, prizanesljivosti itd. ne sme pogrěšati ne deček, ni deklica, čeprav v različni meri.

Knjiga Slovenska.

§. 21.

Slovénske povéstnice viri kažejo, da je Ciril sestavil azbuko ali pismo slovénsko; nekteri pa velijo, da je tudi Klemen, učenec Cirilov, zložil pismo slovénsko še določnejše mimo Cirilovega. Kako je to?

Res nam to viri kažejo, in res so Slovéní imeli kmalu v začetku svojega pisarjenja dvoje pismo. Prvemu se je reklo Glagolica, drugemu Cirilica. Pravijo, da ime Glagolica je zbornó t. j. črkopis (litteratura), in da se razlaga iz slova glagolati t. j. zvenéti, glasiti se (sonare), to je črkopisje, v katerem se črke izgovarjajo, ima vsaka črka svoj glas (pismo glasovno, Lautschrift), nasproti slikam in podobam, s kojimi so Slovéní

pomagali si še v poganstvu (pismo slikovno). Drugo pa se imenuje po Cirilu v obliki grški Kirilica, v obliki latinski Cirilica.

Po obliki se je vzobrazila Glagolica okrogla, in ta se navadno zove staroslovénska ali tudi bolgarska, druga pa oglata, in ta se kliče sploh hrvaška ali bosenska. Pravijo jej tudi Bukvica, in to ali iz bukva (bukvi, buky, buka, ed. šte. littera, mn. liber), kar sega v poganske čase med črte in reze, od tod bukar, bukvar, bukovnjak (abecednik), in bukvia (litteratura, Buchstabenschrift), ali pa namestu azbukvica, po prvih treh pisemenih slovenske azbuke; vsaj se v starih knjigah čita azbukovnjak, azbukividnjak (Levaković), azbukividarium (Dobrovský) itd. — Tako se je olikala tudi Cirilica, bolj okrogla postala je grajanska (graždanska, gradjanska) pri Rusih, Srbih in Bolgarib, oglata pa cerkovna, ki se nahaja v liturgiških knjigah cerkve pravoslavne.

Kakor imajo Slovenci od starodavnih časov že dve pisavi, tako govori tudi sporočilo od dveh početnikov, ali prav za prav od treh. Nekteri viri pripovedujejo, da je že sv. Hieronim (329—420) Slovenom dal neko pravopisje, in dolgo so bili tega mnenja, da to je Glagolica, ktera se vsled tega celó imenuje „Alphabetum Hieronymianum“. Kar so pa učenjaki iztaknili v nekterih virih, da je i Klemen izmodroval pismena slovenska, jeli so se pripraviti o začetku in začetnikih obeh teh pisav, in pravda ta teče še dan danes.

Občinstvu slovanskemu je nekako sveto še vedno staro izročilo, da Cirilica je Cirilova; to vero podpirajo sedaj le malokteri učenjaki še.

Bili so taki, ki so trdili, da je Glagolica prestara, starejša od sv. Hieronima; drugi, da se je iz nje naravno razvila in olikala Cirilica; spet drugi, da je iz nalašč popačene Cirilice vstvarila se okorna a vendar mlajša Glagolica itd.

Po letnicah so se sklicevali eni na to, da v Iverskem samostanu na Atoški gori imajo grško pismo, ki mu je gotova letnica 982, in v tem pismu je ime popa „Georgij od Hierissa“ glagoliški podpisano; ali drugi to izpodbijajo, češ, da ni istina. — Leta 1047 je prepisal v Novgorodu pop Upir Lihyj za kneza Vladimira Jaroslaviča bukve prerokov v sedanji Cirilici in l. 1057 je v njej dovršil ondi dijakon Gregorij spomenik Ostromirov.

Sploh se učenjaki sedaj vjemajo vendar v tem, da Glagolica je starejša od Cirilice; večidel tudi v tem, da Glagolico prilagajo kar Cirilu, Cirilico pa Klemenu ter jej pravijo „Klimentica“ (Ljubić itd.).

§. 22.

O tem, ktero pismo slovénsko je starejše in kdo je temu in onemu začetnik ali obretnik, pisalo se je vže jako mnogo. Najbistrejši slovanski in celó nekteri neslovanski učenjaki so se vkvarjali z dotično razpravo. Brez novejših ruskih, bolgarskih, poljskih itd., kateri mi niso na razpolaganje, naštejem naj tū vsaj ob kratkem nektere pisatelje in njihova mnenja o postanku Glagolice in Cirilice.

Slovanski starejši rodoljubi na Hrvaškem in v Dalmaciji so mnogi Glagolico pripisovali svojemu učenemu sodeželjanu sv. Hieronimu, kar kaže papež Inocencij IV. v pismu hrvatskemu episkopu Senjskemu l. 1248: . . „Quod in Slavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a B. Hieronymo asserentes . .“ (Pastrić, Karaman, Levaković, Savić itd.).

Grubišić je mislil, da je od Tračanov in Frižanov, v runah gotskih in getskih (Venet. 1766). Alter jo je izvajal iz latinskega (Wien 1799), naš Linhart iz grškega pisma, nekako iz V. veka (Laibach 1788 – 91). Durich jo je sklepal z runskim in oskim pismom, češ, da v IX. veku je sestavil Ciril slovénsko pismo iz grškega, Metod pa je prestrojil na podlagi onega pisma Glagolico (Pragae 1777). Frisch je učil, da so iz cirilskih

polagoma se razvila pismena glagolska (Berolini 1727); to so mislili tudi Köhl (Altonae 1729), Voigt (Prag 1775), Schlözer (Göttingen 1802—8. Nestor), s tem razločkom, da so Glagolico pripisovali nekemu poznejšemu popravitelju.

Dobner Gelazij prvi prisoja Glagolico naravnost sv. Cirilu (Prag 1785), našo Cirilico pa so Grki pripravili med Slovene, pridržavši nektera pismena glagolska, ter dokazuje to iz notranjih razlogov in vnanjih spričevanj. Karl Anton mu pritrjuje s tem, da je Glagolica stareja od Cirilice, a méni, da je še stareja od sv. Jeronima (Leipzig 1789), Assemani pa, da utegne biti Cirilova (Kalend. eccl. univ.).

Tej Dobnerjevi misli oprl se je učeni Dobrovský, češ, Ciril glagoljaš ali glagolita! mar to ni sanja! — s tako silo, da je za neko dobo preveril svoje vrstnike in očaral celó Kopitarja in Šafařika. Jel je trditi, da je Glagolica plod pobožne prevare („pia fraus ab incerto Dalmata“) iz XIII. ali XIV. veka. Dokazoval je svojo ménitev po dveh naćinih: a) Ker so v nekterih cerkvenih zborih p. v Spljetu l. 928, 1060 itd. ostro prepovedali slovenske obrede, sv. Metoda razglasili celó za krivoverca (zaménjavši Slovene z Goti Arijanci), zdelo se je to Dalmatincem prehudo, in ker niso hoteli odcepiti se od rimske cerkve, izmislil si je neki duhoven pobožno zvijaćo, da je Cirilico ponaredil in preménil tako, da je bila podobna koptiški pisavi, in tako je nastala Glagolica. b) Ker so vsled razkolnije (schisma) Latinci črtili Grke in ž njimi vred vse narode, kateri so v domaćem jeziku opravljali službo božjo; preménili so dalmatinski duhovniki Cirilico, ki je pisana z grškimi črkami, v tako imenovano Glagolico, da bi Slovene odvrćevali od Grkov razkolnikov ter ohranili si domaći jezik v liturgiji. — Da bi pa ta nova pisava imela većo veljavo, rekli so ti in uni, da jo je zložil sv. Hieronim, in temu sporoćilu so verjeli sploh, celó rimski papeži (Glagolitica. Prag. Vindob. 1807 — 1823). Pomniti je, da Dobrovský glagoliških spomenikov, starejših od XIV. veka, takrat še ni poznal.

Kakor Dobrovský, mislil je od kraja tudi Kopitar. Kedar mu pa dojde „Glagolita Clozianus“, spoznal je, da je Glagolica velićastna, stara vsaj toliko, ako ne stareja, kot Cirilica. Kaj ko bi bili Sloveni Glagolico imeli vže pred Cirilom, će ravno ne od sv. Hieronima, ali ko bi bil Ciril sam sestavil glagoliško azbuko, da ne bi Latinci črtili grške pisave in Slovenov zarad razkolnije. Tako je ugibal (divinando), vendar ni si še drznil reći, da je Cirilova (1808—1843). Toliko je pa dokazal, da nasledniki već niso verjeli, da Glagolica je plod XIII. veka. Tako učeni Rusje p. Vostokov l. 1843; Preis je še tdił, da je domá v primorski Hrvaški (1843); Sreznjevski pa, da je v Bolgariji nastala v IX. ali X. veku, po kakem protivniku Cirilovem (1852); Bolgar Palauzov, da se je iz Bolgarije zaplodila v Dalmacijo po krivovercih Bogomilih (Vek Simeonov); Bodjanskij misli, da bi Ciril bil mogel stvariti Glagolico (1855), Grigorović pa, da je Metod sestavil grško-slovensko pismo ali Cirilico, Ciril pa Glagolico, ktero je našel bil že v Kerzonu, in ktera se je po Bogomilih razširila potem v Bosno in na Hrvaško (1852 itd.). — Cirilu jo pripisuje Ginzell (1857); zoper njo razlaga meniha Hrabra izvestje Hattala (1858); „Kyrill a Method nepsali nikdy hlaholsky, než kyrilsky“ — trdi Jezbera (1858. 1860). — Cirilica utegne biti Cirilova; Glagolica, podobna pismenom hebrejsko-kaldejskim, je starejša, obe pa ste vira feniškega, méni Babukić (1859) itd.

Šafařik, prvi glagoljaš, je o tej reći pisal l. 1852, 1853, 1857 in — l. 1858 trdi doloćno, da Glagolico je zložil Ciril, Cirilico Klement vladika Velićky, in da prvi domovina je stara Panonija ali dežela Koceljeva. — Tako učeno razlaga to stvar Dr. J. Hanuš („Kyril nepsal kyrilsky než hlaholsky“) l. 1857 in jo spremljuje od Kozarov k Bolgarom v Veliko Moravijo in Panonijo s Cirilom (1867). Vzlasti po Šafařiku je napisal dr. Fr. Raćki zanimivo knjigo „Pismo slovjiensko“ v Zagrebu l. 1861 ter ćvrsto razpravo svojo zakljućuje z besedami:

„Cyrill dakle ne samo obretè slovjensku glagoljicu; nego dadè takodje povod svomu učeniku Klementu, da grèko pismo, koje s grèkom prosvjetom bijaše se udomaèilo u Bugarskoj, po obrazcu slovjenke azbuke popuni i savrši. Tiem, i svojimi kujiževnimi proizvodi, koji za uzor služahu njegovim učenikom, postadè osnovateljem slovjenke kujiževnosti u dvovrstnom ruhu, u slovjenkom i grèko-slovjenkom pismu“.

V soglasju s tem piše Miklošič l. 1860, da je Ciril pri panonskih Slovenih vže našel Glagolico ter jo vredil za knjigo jeziku slovjenkemu primérno. Glagolico so nekdanji Sloveni prejeli najbrže po Ilirih, narodu neslovjenkemu, iz starogrške abecede, in od Slovenov so jo dobili ter nekako po svoje premenili Hrvatje; zato se govori tudi od slovjenke in hrvaške Glagolice. Cirilico je vravnal Klement, nekaj slovenščini pristojnih èrk vzešši iz alfabeta grškega, nekaj iz glagolskega, nekaj iz neznanega vira itd.

„Slovèni imajo za pisanje svoga jezika, toèno i pravo govoreè, ne dvoje, nego troje pismo: a) pismo èisto-slovènsko, iliti naprosto slovènsko t. j. glagolico; b) pismo gèrèko-slovènsko, iliti tako zvanu cirilicu i c) pismo latinsko-slovènsko iliti tako zvanu hèrvatsko, èsko itd. t. j. latinicu“ — pisal je Jagić l. 1864 in na koncu svojega spiska pravi: „U ostalom dèržmo za sad za dokazano ovo: a) glagolica je, i formom svojom i oblikom jeziènim i pèrvenstvom prevoda svetih knjigah, starija od tako zvane cirilice; — b) ime slovènskoga pisma zaslužuje sama glagolica, doèim je, od ostalih dvajuh alfabetah koji su kod Slovènah u obièaju, jedan gèrèki a drugi latinski (Primeri sthrv. jez.)“ — Posebej razodeva Jagić svoje mnenje l. 1880 in 1881 (Archiv IV. V), kjer Anglež dr. Isaac Taylor po knjigi svoji „The Alphabet“ piše tudi: „Über den Ursprung des glagolitischen Alphabets“, èeš, Glagolica je nastala iz grške kurzive VI. in VII. stoletja, Cirilica pa iz grške uncialè IX. veka. — L. 1883 je dr. Leopold Geitler na Dunaju priobèil knjigo: „Die albanesischen und slavischen Schriften“, in v njej razkazuje, da stara Glagolica je po pismu albanskem nekaj iz rimskega nekaj iz grškega — rimski cursiv in grški inicial sta jej prvobitna elementa (Kres V.) --; stara Cirilica pa je iz grške uncialè in kapitale, katero je Ciril umetno prestrojil ter v njej pisal. Glagolica, katero je v IX. veku nekdo vravnal za slovenščino, se je iz zahodnje Macedonije in srednje Albanije razširjala po Dalmaciji na Hrvaško; stara Cirilica pa iz Bolgarije v Panonijo in po Klimentu pristrojena je došla Srbom, Bolgarom in Rusom. — Ključ k glagolièskemu pismu, podal o. Amfilohij, K voprosu o slavjanskoj azbukè, spisal prof. Müller, in „Die alban. u. slav. Schriften“ — dr. Geitler, vse to znanstveno razpravlja dr. I. V. Jagić v ruski knjigi „Ètyre kritiko-paleografièeskija statii“ Sanktpeterburg 1884 str. 103—189.

Kolikor morem doslej iz raznih uèenih razprav posneti, vjemajo se knjižniki vže dokaj v tem, da ste Glagolica in Cirilica vira grškega, in da ste obè ti pisavi Slovenom v rabo pripravili se po kršèanstvu. „Cum lumine fidei lumen historiae“ (Balbin).

Slike iz národne vzgoje.

Sestavil Ivo Trošt.

(Dalje in konec*)

III.

Imamo sicer na vsem Slovjenkem eno društvo, ki deluje na to, da se ljudstvo seznanj s šolo in njeno vzvišeno nalogo. Paè prelepo, plemenito svrbo dalo si je tako društvo. Prekoristno bi bilo tudi, da bi vplivali o tacih prilikah na roditeljska srca, kako treba v glavnih potezah vzgajati mladež našo. Saj mislim, da ni nobeno roditelj-

*) Glej 6. list „Uè. Tov.“